

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งได้กำหนดกรอบตามแนวความคิดและทฤษฎีต่อไปนี้เป็นผู้นำและอำนาจการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบและระบบอุปถัมภ์

2.1 ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำและอำนาจ

Jack C. Plano (1971 : 134) ได้ให้ความหมายของผู้นำว่า ผู้นำเป็นบุคคลซึ่งใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุม และกระทำการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ผู้ซึ่งได้รับอำนาจจากความมั่นคง สถานภาพด้านครอบครัว ชั้น วรรณะ ระบบ หรือความมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ผู้นำเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างอำนาจของท้องถิ่นชาติและ ชุมชน

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2513 : 21) กล่าวว่าชนชั้นนำหมายถึงบุคคลในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติที่น่าปรารถนาโดยทั่วไปในระดับที่ค่อนข้างสูงเป็นพิเศษอยู่ ไม่ว่าจะมิได้อยู่เพียงประการเดียวหรือหลายประการรวมกันก็ตาม บุคคลชั้นนำอาจจะเป็นผู้ที่มีอำนาจได้รับการยกย่องนับถือ มีทรัพย์สิน หรือความสามารถหลาย ๆ ด้าน คุณสมบัติดังนี้อาจจะเป็นเพียงประการเดียวหรือหลายประการรวมกันก็ได้

ระดม วงษ์น้อย (2527 : 10) ชนชั้นนำหมายถึงคนกลุ่มน้อยที่อยู่บนจุดสุดยอดปิรามิดของการแบ่งชั้นทางสังคม คนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจและอิทธิพลมากที่สุดครอบครองทรัพย์สินและความร่ำรวยมากที่สุด หรือมากกว่าคนอื่น ๆ ในสังคมหรือชุมชน และคนกลุ่มน้อยนี้ได้อาศัยความได้เปรียบดังกล่าวเข้าถึงหรือเข้าควบคุมการตัดสินใจของสังคมและชุมชนเอาไว้ ซึ่งในปัจจุบันการควบคุมอำนาจตัดสินใจดังกล่าวก็คืออำนาจการปกครองนั่นเอง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2511 : 58-71) กล่าวว่า ชนชั้นนำหมายถึงบุคคลใด ๆ ก็ตามในสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีตำแหน่งสำคัญและมีชื่อเสียง ฉะนั้นชนชั้นนำอาจรวมถึงบุคคลที่มีตำแหน่งสูงและมีอำนาจในหน้าที่ราชการ

ยุดิศักดิ์ เอกอัคร (2532 : 18-19) ได้รวบรวมคำจำกัดความของผู้นำทางการเมืองไว้ดังนี้

1. ผู้นำทางการเมือง ครอบคลุมถึงผู้กุมอำนาจอันสำคัญ และเป็นหัวใจของแก่นสารเมือง (Body of Politics) มีที่มาเป็นพิเศษและได้รับการยอมรับ มีความสามารถในการดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำ หรือถ้าจะกล่าวอย่างสั้น ๆ ผู้นำทางการเมืองคือผู้มีอำนาจสุดยอด

2. ผู้นำทางการเมืองมักจะแสดงออกโดยเป็นทุก ๆ สิ่งสำหรับทุก ๆ คน

3. ผู้นำคือคนกลุ่มน้อยซึ่งมีสติปัญญาและความมั่งคั่ง เป็นกลุ่มซึ่งประกอบด้วยบุคคลซึ่งมีความพิเศษเหนือกว่าผู้อื่นในด้านต่าง ๆ

4. ผู้นำเป็นกลุ่มของประชาชนผู้ซึ่งมีความแตกต่างจากประชาชนอื่น ๆ โดยมีข้อยกเว้นพิเศษในการแสดงออกใด ๆ ในทางการเมืองและเป็นผู้ซึ่งผูกขาดการปกครองเอาไว้ในมืออย่างมีประสิทธิภาพและมีความผูกพันในกลุ่มอยู่สูง

5. ผู้นำ คือผู้ที่มีการแสดงออก การกระทำ และปฏิบัติการงานในทางการเมือง และการปกครองที่สุดในชุมชนนั้น ๆ

6. ผู้นำ เป็นบุคคลซึ่งใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุม และกระทำการที่เกี่ยวข้อกับการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ผู้ได้รับอำนาจจากความมั่งคั่งสถานภาพทางด้านครอบครัว ชนชั้น วรรณะ ระบบ หรือความมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ผู้นำเป็นองค์ประกอบของโครงสร้าง อำนาจของท้องถิ่น ชาติและชุมชน

7. ผู้นำซึ่งอยู่ในอำนาจ หรือในตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำ เป็นผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่า ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ปรารถนา ทั้งของตนเองและของสมาชิกของชุมชน

8. ผู้นำ คือผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งสูงอยู่ในสังคมใด ๆ

ซูเมธ เตียววิศเรศ (2527 : 50) กล่าวว่า การเป็นผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลในอันที่จะก่อให้เกิดการกระทำ กิจกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุประสงค์ที่พึงต้องการ และบุคคลที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้นำจะต้องมีความสามารถในการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการหรือคำสั่งสอนของตนได้

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ (2530 : 3) กล่าวว่า ผู้นำคือบุคคลที่มีความสามารถในการบังคับควบคุม (Control) สั่งการ (Command) พฤติกรรมของผู้อื่นในสังคมหรือชุมชน ตลอดจนการตัดสินใจ (Make Decision) ในฐานะตัวแทนของชุมชนหรือกลุ่มได้ ผู้นำจะเป็นบุคคลผู้ซึ่งสามารถนำบุคคลอื่นเข้าสู่ปฏิกริยาใด ๆ ก็ได้ โดยที่บุคคลอื่นมีความเต็มใจที่จะกระทำสิ่งนั้น

อุทัย หิรัญโต (2520 : 13) กล่าวว่า ผู้นำคือผู้ทำกิจกรรมในการสร้างอิทธิพลจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อที่จะก่อให้เกิดความหมายร่วมกันในการทำงาน โดยให้บรรลุปเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

กล่าวโดยสรุปผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีอำนาจหรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้เป็นผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นและสามารถที่จะก่อให้เกิดการกระทำหรือการไม่กระทำใด ๆ ก็ได้ รวมทั้งสามารถที่จะจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการหรือคำสั่งสอนของตนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ซึ่งต้องการทั้งของตัวผู้นำเองและสมาชิกของชุมชน

จากการที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า นักรัฐศาสตร์มองว่าผู้นำของกลุ่มชนชั้นนำต้องเป็นผู้มีอำนาจและต้องเกี่ยวข้องกับอำนาจอย่างใกล้ชิด เพราะผู้นำการเมืองจะต้องมีความสามารถทำให้ตนเองมีตำแหน่งและความสามารถให้ประชาชนหรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ สนับสนุนความคิดเห็นความต้องการหรือผลประโยชน์ของผู้นำ

อำนาจคือพลังหรือปัจจัยที่ทำให้คน ๆ หนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งมีความสามารถครอบงำความคิดการกระทำของคนอื่น คือมีอิทธิพลเหนือคนอื่น

อำนาจไม่ใช่เรื่องดีหรือเลวเพราะจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ใช้อำนาจ แต่อำนาจเป็นความสามารถของคนหรือกลุ่มคนที่จะทำให้คนอื่นทำตามที่ต้องการ และอำนาจการเมืองเป็นความสามารถของคนหรือกลุ่มคนหนึ่งในการทำให้คนกลุ่มอื่นสนับสนุนหรือยอมตามความคิดของฝ่ายแรกในเรื่องกิจกรรมสาธารณะ

Robert A. Dahl (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคณะ , 2539 : 8) ได้ให้ความหมายของคำว่าอำนาจ หมายถึง การมีความสามารถที่บุคคลหนึ่งทำให้อีกบุคคลหนึ่งทำตามที่ต้องการได้ ซึ่งโดยปกติแล้วบุคคลนั้นจะไม่ทำ เช่น นาย ก. มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับนาย ค. นาย ก. ต้องการขจัดนาย ค. ทิ้งเสียเพราะความโกรธแค้นที่มีต่อนาย ค. นาย ก. จึงบอกให้นาย ข. ฆ่า นาย ค. กรณีเช่นนี้ถือว่า นาย ก. มีอำนาจเหนือนาย ข. เพราะเขาสามารถทำให้นาย ข. ทำตามที่เขาต้องการได้ ตามความหมายของอำนาจตามแนวความคิดของ Dahl นี้ เราจะเห็นได้ว่า อำนาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Power as a relation among people) ซึ่งความสัมพันธ์สะท้อนให้เห็นว่า ผู้มีอำนาจเป็นผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2525 : 460) ให้ความหมายของอำนาจไว้ว่า เป็นสมรรถภาพ (Capacity) ซึ่งตัวสมรรถภาพนี้จะผลักดันให้คนอื่นกระทำตามที่ตนปรารถนา บางคน

เรียกสมรรถภาพนี้ว่าอิทธิพล (Influence) อำนาจในตัวของมันมีลักษณะเป็นเพียงศักยภาพ (Potential)

บรรพต วีระสัยและเชษฐ ศรีสุวรรณ (2515 : 25) ได้ให้ความหมายของคำว่าอำนาจ หมายถึง ความสามารถที่ก่อให้เกิดผลตามที่ต้องการ การมีอำนาจ หมายถึง การใช้ อิทธิพลให้ผู้อื่นกระทำตามที่ต้องการ

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2515 : 25) ได้ให้ความหมายของคำว่าอำนาจ หมายถึง ความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนอื่นหรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมามีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของตน

จากคำนิยามของอำนาจที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เราจะเห็นได้ว่าอำนาจมีสภาพหรือสภาวะเป็นสมรรถภาพอันเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยบุคคลฝ่ายหนึ่ง (ผู้มีสมรรถภาพ) เป็นผู้มีความสามารถในอันที่จะทำให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งทำตามในสิ่งที่ตนเองต้องการได้

ดังนั้น เราพอจะประมวลจากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นได้ว่าอำนาจมีคุณลักษณะดังนี้

1. อำนาจเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม
2. อำนาจไม่ใช่เหตุการณ์ (Event) หากแต่เป็นศักยภาพ (Potential) หรือ สมรรถภาพ (Capacity) ซึ่งบุคคลสามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของได้และสามารถที่จะทำให้ศักยภาพหรือสมรรถภาพนั้นเกิดอำนาจตามที่ต้องการได้

3. อำนาจจะต้องมีลักษณะของการบีบบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกว่าการบังคับจนจำเป็นต้องทำตาม ลักษณะของการบังคับนี้มีหลายลักษณะด้วยกัน เช่น ยอมทำตามแต่โดยดี (สมัครใจ) หรือยอมเพราะถูกข่มขู่ (ข่มขู่) หรือยอมเพราะถูกใช้กำลังบังคับ เป็นต้น

4. บุคคลอาจมีอำนาจแตกต่างกันได้ กล่าวคือบุคคลหนึ่งอาจมีอำนาจแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่งได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ดังที่ Robert A. Dahl (1983 : 82) เสนอไว้ดังนี้

ก) ความสามารถในอันที่จะมีทรัพยากรทางการเมืองมากชนิด

ข) ความสามารถในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองอย่างมีความชำนาญ (ทักษะ)

และประสิทธิภาพ

ค) มีเป้าหมายในอันที่จะใช้ทรัพยากร

สำหรับทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญนั้น Dahl กล่าวถึง ความมั่นคง ชื่อเสียง ของวงศ์ตระกูล ความสามารถในการควบคุมข้อมูลต่าง ๆ ตำแหน่งในทางสาธารณะ การได้รับ

ความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวาง การมีพรรคพวกและบริวารที่มีวินัยและจงรักภักดี ตลอดจนการควบคุมหน่วยงานที่ไวต่อข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การใช้กรอบแนวความคิดเรื่องผู้นำและอำนาจในการวิจัยนี้ ก็เพื่ออธิบายว่าการเป็นผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านซึ่งอำนาจในชุมชนอย่างมากนั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ใช้ความเป็นผู้นำและอำนาจอย่างไรต่อธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เนื่องจากว่าการเป็นผู้นำถือเป็นหัวใจสำคัญต่อการได้มาซึ่งผลประโยชน์ ส่วนอำนาจก็คือสมรรถภาพที่สามารถบังคับดลสิ่งที่ต้องการไม่มากก็น้อย ดังนั้นธุรกิจรับเหมาก่อสร้างที่มีผลประโยชน์อย่างมากนั้น จะดึงดูดใจกำนันผู้ใหญ่บ้านให้ใช้ความเป็นผู้นำและอำนาจที่มีอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่เป็นเรื่องที่ชวนศึกษาอย่างยิ่ง

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบและระบบอุปถัมภ์

Gunnar Myrdal (1968 : 13) กล่าวว่า การใช้ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์มีความหมายรวมการกระทำทุกลักษณะที่เป็นไปโดยมิชอบ หรือเป็นการกระทำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว โดยใช้อำนาจและอิทธิพลที่มีอยู่ตามตำแหน่งหน้าที่ หรืออาศัยฐานะตำแหน่งพิเศษที่ตนมีอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องอยู่กับกิจการสาธารณะ และครอบคลุมถึงการกินสินบนด้วย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2535 : 1) กล่าวว่า ตำแหน่งหน้าที่ทำให้เกิดวิธีปฏิบัติมิชอบในทางการเมือง การปกครอง มีความหมายหลายนัย เช่น การกินสินบน การขายตำแหน่งหน้าที่ การอนุมัติทำสัญญาของทางราชการกับบริษัทห้างร้านหรือเอกชนที่ชอบพอกัน

กมล สกลเดชา (2525 : 80) กล่าวว่า การประพฤติมิชอบ คือ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติกรอย่างใดในตำแหน่งหน้าที่ในวงราชการ หรือใช้อำนาจนั้นในตำแหน่งดังกล่าวโดยมิชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ระเบียบ แบบแผนหรือคำสั่งหรือประมาทเลินเล่อในหน้าที่ราชการอันเป็นเหตุให้เสียหายแก่ทางราชการ ไม่ว่าจะกรณีร้ายแรงหรือไม่ร้ายแรงและไม่ว่าการปฏิบัติหรือละเว้นนั้นจะเป็นการทุจริตหรือไม่

จากที่กล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าตำแหน่งหน้าที่ทำให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่นั้น

ระบบอุปถัมภ์เป็นระบบที่มีลักษณะเกี่ยวเนื่องกันข้ามกับระบบคุณธรรม ดังนั้นในที่นี้ระบบอุปถัมภ์จะพิจารณารวมความหมายถึง ระบบชู้เลี้ยง ระบบเน้านอนชอนไช ระบบเล่นพวก ระบบชอบพอเป็นพิเศษ ระบบพวกพ้อง ระบบฝากฝัง และระบบเด็กฝาก หมายถึงการดำเนินการด้วยวิธีใดก็ตาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องของตนเอง โดยไม่คำนึงว่าบุคคลอื่นจะเดือดร้อนอันเนื่องจากการกระทำดังกล่าว

นอกจากนี้ระบบอุปถัมภ์ยังถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง จึงหมายถึง ปฏิบัติการในประการต่าง ๆ เกี่ยวกับการแต่งตั้งบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทั้งในทางการเมืองและทางการบริหารของพรรคการเมืองที่มีชัยชนะในการเลือกตั้ง เพื่อให้ลูกพรรคหรือผู้ที่ช่วยเหลือสนับสนุนในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งได้รับผลตอบแทนเป็นสินน้ำใจ

ลักษณะพิเศษของระบบอุปถัมภ์

1. การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินร่วมกัน โดยแต่ละคนต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม ทรัพย์สินอาจเป็นของบุคคลคนเดียวหรืออยู่ในความควบคุมของบุคคลคนเดียว

2. เนื่องจากลักษณะของปฏิสัมพันธ์ของแต่ละคู่สัมพันธ์แตกต่างกัน จึงมีการให้ประโยชน์เป็นพิเศษต่อบางคนมากกว่าคนอื่น ๆ เช่นผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งให้ประโยชน์แก่ลูกน้อง ก. มากกว่าลูกน้อง ข. แต่ให้ประโยชน์แก่ลูกน้อง ข. มากกว่าคนนอกที่ไม่ใช่ลูกน้อง เป็นต้น

3. เนื่องจากความสัมพันธ์เช่นนี้มีลักษณะเปราะบาง เพราะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ดังนั้นการที่จะรักษาเสถียรภาพของความสัมพันธ์ไว้ได้ ก็จะต้องมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันอยู่อย่างต่อเนื่อง บุคคลแต่ละคนต่างมีของที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีและของที่ทั้งสองฝ่ายมีนั้นเป็นสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการจะได้

4. เนื่องจากความสัมพันธ์แบบนี้ประกอบด้วยบุคคลเพียง 2 คน ดังนั้นผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกันจึงเป็นผลประโยชน์ที่เฉพาะเจาะจงเป็นการส่วนตัว เช่นการเอื้อผลประโยชน์ต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งมีอำนาจที่จะให้ผลประโยชน์เฉพาะอย่างแก่พ่อค้าได้ และพ่อค้าให้สิ่งของหรือเงินเป็นการแลกเปลี่ยนต่อการได้รับสิทธิบางอย่างจากเจ้าหน้าที่นั้น นอกเหนือไปจากนี้แล้วความสัมพันธ์ในด้านการร่วมมือกันเกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ ที่แต่ละคนมีความสนใจและต้องการหาความสนับสนุน แต่เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนผลตอบแทนโดยตรงเฉพาะตัว จะไม่ปรากฏขึ้น

อาจสรุปได้ว่า การที่มีความสัมพันธ์เช่นนี้เกิดขึ้นก็เพราะในสังคมมีความแตกต่างกันอย่างมากในด้านสถานะทางสังคม ความมั่นคง และอำนาจ

ลักษณะพิเศษของระบบอุปถัมภ์ที่แตกต่างไปจากโครงสร้างทางการเมืองแบบกลุ่ม

1. ระบบนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้นำแต่เพียงคนเดียว (ผู้อุปถัมภ์) ผู้นำเป็นผู้รวบรวม ลูกน้อง

2. การก่อตัวและโครงสร้างของระบบ มีผู้นำเป็นศูนย์กลางไม่ใช่กลุ่มเป็นศูนย์กลาง ผู้นำเป็นคนที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์

3. ความสัมพันธ์ในระบบเป็นความสัมพันธ์ในทางดีและระหว่างบุคคล 2 คนในความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และลูกน้องนี้ ถ้าจะมีความรู้สึกร่วมกันระหว่างลูกน้องก็เป็นเพราะว่าเขาต่างถือว่ามีนายคนเดียวกัน

4. ผลประโยชน์ที่ทำให้ผู้อุปถัมภ์และลูกน้องมีความสัมพันธ์ต่อกัน เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวที่เฉพาะเจาะจง มากกว่าผลประโยชน์รวมแบบกลุ่ม วัตถุประสงค์ที่ผู้อุปถัมภ์ ลูกน้องคงความสัมพันธ์ต่อกันไว้ ได้แก่การแสวงหาประโยชน์ของแต่ละคน

5. ผลประโยชน์ที่แต่ละคนแสวงหา ผันแปรไปตามความแตกต่างทางฐานะอำนาจ เช่น ผู้อุปถัมภ์ต้องการอำนาจและชื่อเสียงเกียรติยศ ส่วนลูกน้องก็ต้องการความคุ้มครองและเงิน เป็นต้น ดังนั้นถ้าผู้อุปถัมภ์อยากมีอำนาจมีเกียรติก็จำเป็นจะต้องมีบริวาร

6. สายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับลูกน้อง แต่ละคนขึ้นอยู่กับการตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยแต่ละฝ่ายต้องพยายามทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า เขามีค่าควรแก่การที่จะเป็นผู้อุปถัมภ์หรือเป็นลูกน้อง แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ลงทุนไปไม่คุ้มก็อาจถอนตัวออกจากการเป็นผู้อุปถัมภ์หรือลูกน้องได้ โดยลูกน้องอาจจะผลະไปหาผู้อุปถัมภ์คนใหม่และผู้อุปถัมภ์ก็เลิกให้ผลประโยชน์แก่ลูกน้องคนนั้น

7. ความสัมพันธ์แบบนี้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสูงและมีความไม่มั่นคงสูง ผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งอาจมีลูกน้องเพิ่มขึ้นมากมาย หลังจากที่เขาได้ตำแหน่งสำคัญที่ควบคุมผลประโยชน์ซึ่งสามารถแจกจ่ายได้มาก แต่ถ้าเขาตกอับออกจากตำแหน่งไป จำนวนบริวารก็จะลดลงอย่างรวดเร็วตามไปด้วย ดังนั้น ผู้อุปถัมภ์จะมีบริวารมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความมั่งคั่งและอำนาจของเขาจะมีมากน้อยเพียงใด

8. ความสัมพันธ์แบบนี้มักจะประกอบไปด้วย การมีลูกน้องมากมายหลายชั้นตั้งแต่ที่ใกล้ชิดผู้อุปถัมภ์มากที่สุดไปถึงผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกันเพียงเล็กน้อย ลูกน้องที่ใกล้ชิดเจ้านายมาก ๆ มักจะมีลูกน้องของตนเองด้วย ดังนั้นเขาจึงเป็นผู้อุปถัมภ์ย่อย ๆ เช่นกัน อย่างไรก็ตามเนื่องจากความสัมพันธ์แบบนี้ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คน ที่จะต้องมีการพบปะติดต่อกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้นผู้ที่จะมาเป็นลูกน้องก็ต้องแน่ใจว่าเขาสามารถเข้าถึงผู้อุปถัมภ์ได้ ในกรณีนี้ ลูกน้องที่เป็นผู้ใกล้ชิดเจ้านายจะมีอิทธิพลมาก เพราะ เขาสามารถทำการติดต่อกับเจ้านายแทนลูกน้องคนอื่น ๆ ได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช , 2522 : 38-42)

การใช้กรอบแนวความคิดเรื่องการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบและระบบอุปถัมภ์ในการศึกษาวิจัยนี้ เพื่ออธิบายว่าตำแหน่งหน้าที่เป็นที่มาของอำนาจและอิทธิพล ซึ่งอำนาจและอิทธิพลก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ส่วนความสัมพันธ์

ระหว่างกำนันผู้ใหญ่บ้านกับผู้รับเหมาก่อสร้างก็อาจอธิบายได้ด้วยแนวคิดระบบอุปถัมภ์ว่าต่างก็สัมพันธ์และมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

สรุป สาเหตุที่นำแนวความคิดเรื่องผู้นำ และอำนาจมาเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยนี้ก็เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกำนันผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านว่าได้ใช้ความเป็นผู้นำและอำนาจอย่างไรบ้างต่อธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ส่วนการใช้กรอบแนวความคิดเรื่องการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ และระบบอุปถัมภ์ก็เพื่ออธิบายว่าตำแหน่งหน้าที่เป็นที่มาของอำนาจและอิทธิพลอันเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องการแสวงหาผลประโยชน์ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในเรื่องบทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้านของไทยที่ผ่านมามีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน ซึ่งมีการศึกษาในหลาย ๆ ประเด็น เช่น ประเด็นทางการบริหาร ประเด็นทางการเมืองและประเด็นทางธุรกิจ สำหรับการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้เป็นประเด็นทางธุรกิจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ไม่ได้ศึกษาบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้าน แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ การเมือง อำนาจ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้ ได้แก่ ลิขิต ธีรเวคิน, สมชัย รักวิจิตร, เจนศักดิ์ ภูมิบริรักษ์และประกาศศักดิ์ ธานินพงศ์

ลิขิต ธีรเวคิน (2533 : เอกสารวิจัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องประชาธิปไตยครึ่งใบการเมืองไทยในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ พบว่า การคุมอำนาจการเมืองไทย กลุ่มนักธุรกิจซึ่งเป็นกลุ่มพลังกลุ่มใหม่โดยการใช้อำนาจเงินซื้อเสียงและเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง ให้กระบวนการทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการทำธุรกิจ มีลักษณะเป็นธุรกิจการเมือง ซึ่งนำไปสู่อำนาจการเมืองที่มาจากอำนาจเศรษฐกิจหรือธนาธิปไตย กระบวนการใช้อำนาจการเมืองเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือการค้าได้นำไปสู่ระบบฉันทาธิปไตย ทำให้อำนาจการต่อรองของนักธุรกิจมีมากและมีบทบาทสูงในการกำหนดนโยบาย รวมทั้งข้อกล่าวหาเรื่องฉ้อราษฎร์บังหลวงอันเกิดจากพยายามถนอมทุน

สมชัย รักวิจิตร (2514 : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย - สหรัฐ) ได้ศึกษาผู้นำจาก 9 หมู่บ้าน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างลักษณะความเป็นผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเข้าใจขีดความสามารถของผู้นำในหมู่บ้านในการพิจารณาตัดสินใจหรือดำเนินการต่าง ๆ ในหมู่บ้านและทำการศึกษาค่านิยม แนวความคิดทางการเมืองผู้นำเหล่านี้ ผลการศึกษาของสมชัย สอดคล้องกับสมมติฐานในการศึกษาโครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำเพราะการใช้เทคนิคที่ดี ดัชนีการกำหนดตัวผู้นำในหมู่บ้านจึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญ

จำนวนตำแหน่งต่าง ๆ การศึกษาและความมั่งคั่ง สมชายพบว่าผู้มีรายได้ดีหรือมีฐานะอันจะกินได้ รับการสนับสนุนให้เข้ามามีบทบาทผู้นำ “บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จึงมักจะมีโอกาสเป็นผู้มีชื่อเสียง และมีอิทธิพลมากกว่าคนในหมู่บ้าน”

เจนศักดิ์ ภูมิบริรักษ์ (2534 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องอำนาจและผลประโยชน์ของนักรการเมืองท้องถิ่นพบว่า นักรการเมืองท้องถิ่นส่วนใหญ่มีอาชีพเจ้าของกิจการส่วนตัวและมีพฤติกรรมการใช้อำนาจผิดประเภทและแสวงหาผลประโยชน์มากกว่านักรการเมืองท้องถิ่นอาชีพอื่น การบริหารงานบุคคลมีการใช้อำนาจผิดประเภทและแสวงหาผลประโยชน์มากที่สุด รองลงมาเท่ากัน ได้แก่การบริหารงานคลังและการบริหารงานทั่วไป

ประกาศศักดิ์ ถานินพงศ์ (2528 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องนักธุรกิจกับการเมือง พบว่าในปัจจุบันนี้บทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจได้เพิ่มมากขึ้น โดยดูได้จากอัตราร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมืองปัจจุบันสูงมาก มีผู้เข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองไม่น้อย และส่วนมากต้องการเข้ามามีส่วนในการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มคนเอาไว้ นอกจากนี้ อิทธิพลของกลุ่มธุรกิจได้เพิ่มมากขึ้นทุกที่

การศึกษาของลิขิต ธีรเวคิน , สมชาย รักวิจิตร, เจนศักดิ์ ภูมิบริรักษ์และประกาศศักดิ์ ถานินพงศ์ ได้พบว่านักธุรกิจหรืออำนาจทางธุรกิจได้มาเกี่ยวข้องกับอำนาจและการเมือง ซึ่งการศึกษาของทั้ง 4 คนดังกล่าว ได้ศึกษาในระดับที่กว้างกว่าการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้ ดังนั้นการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้สามารถอ้างอิงผลการศึกษาของทั้ง 4 คน เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ อำนาจ ผู้นำและการเมืองเช่นเดียวกัน ต่างกันตรงที่ระดับใหญ่กับระดับเล็กซึ่งทั้งสองก็มีความสัมพันธ์ต่อกัน

การศึกษบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านในประเด็นการบริหารที่มีมากที่สุดของการศึกษบทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ งานของ ร.ต.เกียรติ ธรรมาธิปดี, เขาวนวิศน์ สุตลาภา, จารุพงศ์ พลเดชและสงคราม กอสุทธิธีรกุล

ร.ต.เกียรติ ธรรมาธิปดี (2505 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องบทบาทของกำนันในการบริหารราชการในจังหวัดยะลา พบว่า กำนันมีบทบาทในการบริหารราชการในองค์การต่าง ๆ ในระดับตำบล และการปกครองระบอบประชาธิปไตย

เขาวนวิศน์ สุตลาภา (2505 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องกำนันกับการบริหารราชการส่วนภูมิภาค พบว่า กำนันเป็นตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตำแหน่งหนึ่ง ที่มีบทบาทอันสำคัญต่อการบริหารงานในส่วนภูมิภาคอย่างยิ่ง

จารุพงศ์ พลเดช (2536 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องผู้ใหญ่บ้านกับการรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ สรุปได้ว่า รูปการปกครองแบบหมู่บ้านเป็นรูปการปกครองที่มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับราษฎรเป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของราษฎรในหมู่บ้าน การปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านจะเกิดประสิทธิภาพได้ ก็ด้วยความรู้ความสามารถของตัวผู้ใหญ่บ้านและทัศนคติที่ดีต่อตำแหน่งหน้าที่รวมทั้งความร่วมมือที่จะได้รับจากราษฎรในหมู่บ้าน

สงคราม กอสุทธธีรกุล (2515 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาท้องที่ในหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวจักรที่สำคัญของทางราชการในอันที่จะช่วยให้งานของรัฐบาลในส่วนภูมิภาคหรือในชนบทสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและสำเร็จผลสมความมุ่งหมายที่ได้วางไว้ ตลอดจนสามารถบันดาลความสงบสุขและความมั่นคงให้แก่ราษฎรและท้องที่ของตนได้ แต่เนื่องจากกำนันผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาหรือความรู้น้อยไป ในฐานะหัวหน้าราษฎรปกครองชนบท จึงทำให้กำนันผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถพัฒนาท้องถิ่นในหน้าที่ของตนให้บังเกิดผลเท่าที่ควร

การศึกษาของ ร.ต.เชียร ธรรมาธิปดี, เขาวนวิศน์ สุตลาภา, จารุพงศ์ พลเดช และ สงคราม กอสุทธธีรกุล ต่างก็พบว่ากำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารราชการหรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นตัวแทนของอำนาจบริหาร สำหรับการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้ก็ต่อเนื่องจากการศึกษาข้างต้นว่า การที่เป็นตัวแทนของอำนาจบริหารดังกล่าว แล้วได้ใช้อำนาจดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างไรบ้างในการรับเหมางานก่อสร้างของทางราชการ

การศึกษบทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้านในประเด็นทางการเมืองนั้น ได้แก่ การศึกษาของปกรณ สุริวรรณและพิเชษฐ สีชมรัมย์

ปกรณ สุริวรรณ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติ/ท้องถิ่นกับประชาชนพบว่ากำนันผู้ใหญ่บ้านมี "การหน้าที่" เป็นผู้เชื่อมผลประโยชน์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติ/ท้องถิ่นกับประชาชน และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านกับนักการเมืองระดับชาติ/ท้องถิ่นเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในรูปแบบ "ผู้อุปถัมภ์-ลูกน้อง" โดยนักการเมืองจะให้ความช่วยเหลือแก่กำนันผู้ใหญ่บ้านในการพัฒนาท้องถิ่น ในขณะที่กำนันผู้ใหญ่บ้านจะสร้างความนิยมแก่นักการเมืองที่ช่วยเหลือท้องถิ่นของตน รวมทั้งพบว่าความสัมพันธ์แบบ "ผู้อุปถัมภ์-ลูกน้อง" มีผลกระทบต่อนโยบายทางการเมืองของประชาชนหลายประการ กล่าวคือ ทำให้ประชาชนขาดความสนใจ

ตรวจสอบการทำงานของนักรการเมือง ทำให้ประชาชนขาดความเข้าใจบทบาทที่แท้จริงของนักรการเมืองและทำให้ขาดจิตสำนึกในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

พิเชษฐ สิทธิรังษี (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนไทย สรุปจากการวิจัย ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะการเข้าดำรงตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน สจ. ด้วยหวังให้ท้องถิ่นเจริญก้าวหน้า ผลการตอบแทนที่พวกเขาอยากได้รับมากที่สุด คือการยอมรับจากผู้อื่น ได้รับชื่อเสียงเกียรติยศ และโยงไปถึงการได้รับอำนาจหน้าที่จากทางราชการและอำนาจที่มีผลโดยทางอ้อม กล่าวคือมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของราษฎรพอสมควร เช่นเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้มีสิทธิออกเสียงในตำบลหมู่บ้านไม่ค่อยรู้จักผู้สมัครรับเลือกตั้งก็มักจะถามความเห็นผู้นำชุมชนว่าจะเลือกใครดี เป็นต้น

ทั้งปรกรณ์ สุริยวรรณ และ พิเชษฐ สิทธิรังษี ต่างก็พบว่ากำนันผู้ใหญ่บ้านมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในตำบลหมู่บ้านในการออกเสียงเลือกตั้ง ดังนั้นจึงทำให้กำนันผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในฐานะตัวแทนอำนาจทางการเมือง ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้ น้อย แต่ลักษณะวิธีการมักจะสามารถเป็นตัวอย่างได้อย่างดีในการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้

การศึกษาบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านในประเด็นทางธุรกิจ ได้แก่ ร.ต.กิตติ ประทุมแก้ว และ วีระชัย กระต่ายทอง

ร.ต.กิตติ ประทุมแก้ว (2532 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ พบว่ามูลเหตุการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติส่วนหนึ่งมาจากผู้มีอิทธิพล อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ทหารพราน อดีตผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดยคนพวกนี้จะแบ่งเขตกันหาผลประโยชน์ ซึ่งมีผู้มีอิทธิพล ได้รับผลประโยชน์โดยตรงมี 2 อย่าง คือ การซื้อป่าขายให้ราษฎรที่ต้องการที่ดินและผลประโยชน์จากการตัดไม้ ทำไม้เถื่อนส่งนายทุนจากในเมือง การหาผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพลใช้ราษฎรเป็นสำคัญ งานของ ร.ต.กิตติ ประทุมแก้ว สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้ เพราะได้พบการเป็นตัวแทนทางอำนาจธุรกิจของผู้ใหญ่บ้าน

วีระชัย กระต่ายทอง (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้านในเชิงธุรกิจการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีการซื้อขายที่ดินในตำบลลอนกลาง กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทเป็นนายหน้าเชื่อมผลประโยชน์ระหว่างนักธุรกิจกับเจ้าของที่ดินที่เป็นชาวบ้าน โดยกำนันผู้ใหญ่บ้านได้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อประโยชน์ในการ

เป็นนายหน้าซื้อขายที่ดิน ซึ่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน

ทั้ง ร.ต.กิตติ ประทุมแก้ว และ วีระชัย กระจ่างทอง ได้พบว่ากำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนทางอำนาจธุรกิจ โดยใช้อำนาจและตำแหน่ง การศึกษาของทั้ง 2 คนนี้เป็นแบบในการศึกษาได้ดี เพราะเป็นเรื่องธุรกิจและศึกษาบทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้านเช่นเดียวกัน จึงน่าจะมีประโยชน์อย่างมากในการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์นี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่ยกมานี้แม้จะไม่ตรงกับเรื่องที่จะศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์มากนัก แต่ก็สามารถที่จะใช้พื้นฐานอ้างอิงหรือเป็นแบบในการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ในเรื่องบทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้านในธุรกิจรับเหมาก่อสร้างที่ซึ่งได้ทำการศึกษาเฉพาะกรณีตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่